

LA POESIA DE JAUME COLLELL*

Ramon PINYOL i TORRENTS

El 1894 Collell recollia a *Floralia* una bona part dels seus poemes dispersos. En el pròleg, adreçat al seu amic Marià Aguiló, afirmava: «Moltes vegades m'has dit, y es molt cert, que á mi sempre m'ha agradat mes fer poesíes qu'escríureles; y llevat de la primera tongada florallesca en que la colla del café Suiç de Barcelona y la casulana cobla del Esbart de Vich, m'eran poderosos incentius y avivadors constants de la imaginació, puch dir que no he escrit mes versos que'ls que'm venían ja boy fets, y em burxavan lo magí ab aquella especie de psíquica pruhija que no coneix sino'l que l'ha passada.» I acotava més endavant: «Ordenat de sacerdot, l'any 1873, m'entreguí de cor y d'ànima á les obligacions sagrades del ministeri; y á pesar dels teus renys, inspirats pel bon afecte, me plagué y'm semblá un dever, engorgarme en la predicació evangélica, trovant que valía mes un sermonet de peu d'altar, que una bona tirada de versos. Vingueren després les campanyes periodístiques que m'han fet suar de veres, y entre articles y sermons he passat lo bo de la vida y se m'ha tot gebrat lo cabell.»¹

Un quart de segle més tard, en el llibre memorialístic *Del meu fadrinatge*, parlant de les seves activitats el 1869, reblava aquestes idees: «Se pot ser poeta sense fer versos [...]. Jo de versos ne feya ben pochs, y sols versejava per divertiment o per una circumstancia. La prosa ben treballada, y com mes natural y espontánea millor, era lo que yo prefería per la meva incipient producció literaria.» I, repetint el que havia dit al pròleg de *Floralia*, recordava: «L'Aguiló, que'm solia endevinar mos pensaments, me deya “a tu t'agrada més fer poesia que poesíes”; y era aixó, y ho es encara, una gran veritat.»²

* Aquest text fou llegit a la sessió commemorativa del centenari del naixement de Jaume Collell celebrada a la Sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans el 19 de novembre de 1996, organitzada per la Societat Verdaguer i la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'IEC.

1. Jaume COLLELL. *Floralia*. Barcelona: J. Thomas y C^a, 1894, p. x-xi.

2. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*. Vic: Gazeta de Vich, 1920, p. 115.

La dedicació de Jaume Collell a la poesia va ser, com ell mateix reconeix, «cosa secundària». El seu fort van ser el periodisme i l'oratòria sagrada i profana. Però, amb tot i això, va esmerçar una part no menyspreable de la seva activitat literària a versejar. Resulta difícil, dispersa com està una part de la seva producció en publicacions diverses, esbrinar quants poemes va arribar a publicar Collell al llarg de la seva vida. En un càlcul apressat —que inclou les peces aplegades en llibres—, diria que deu voltar, almenys, sobre les 125 composicions.

D'aquest conjunt, la part més notable és, em sembla, la que gira entorn de les formes i els temes floralescos. Van ser justament els Jocs Florals de Barcelona la plataforma triada per Collell per vehicular la seva producció poètica, si més no aquella que tenia una certa volada. Als Jocs, hi va triomfar ben d'hora: el 1869 hi obtenia una primera englantina amb «Á la gent del any vuyt», a la qual van seguir dues més en els dos anys següents, amb «Montserrat» i «Lo Sometent», cosa que va comportar-li que el 1871, just arribat als 25 anys, fos proclamat mestre en gai saber. Encara va obtenir-ne una altra el 1917 amb «Esplay» i, per l'entremig, tres accèssits al mateix premi i un a la viola.³ Va guanyar-hi, a més, dues flors naturals —el 1888 amb «La absoluta» i el 1894 amb «Scherzo»—, dues violes —el 1899 amb «Florençia y Roma» i el 1923 amb «Visions de catedrals»— i, encara, quatre premis extraordinaris, dels quals cal destacar «Sagramental», de 1888.⁴ Un feix de premis que, tractant-se d'una activitat «secundària», no deixa de ser prou remarcable.

L'activitat floralesca representa la cara i la creu de la poesia de Collell: d'una banda, li va donar segurament les millors satisfaccions literàries; però de l'altra, li va limitar l'abast creatiu.

Les primeres poesies conegudes de Collell són textos més aviat circumstancials lligats a esdeveniments vigatans. Així, va escriure el 1865 i el 1868 les «crides de sant Miquel dels Sants», composicions que, en to jocós, es publicaven a Vic amb motiu de la festa major. De les darreries dels 60 són també algunes peces, en català i en castellà, publicades a la premsa osonenca, sobretot a *Eco de la Montaña*, *El Pueblo Vicense* i *La Patria*. Val la pena de fer-ne esment d'algunes, com ara «Lo cava-

3. «Adeu al mon» (accèssit a la viola, 1869), «Los almogavars al Parthenon» (1897), «Palimpsest» (1900) i «La Cançó de la Destràl» (1909).

4. Els altres tres foren per «La fira» (1870), «La caponada» (1884) i «Goigs en llahor del benaventurat mártir Pere Almató» (1906).

ller Toggenburg»,⁵ traducció d'una balada de Schiller, i dues de politicoburlesques, «Quatre paraules d'un montanyés de cor á n'en Figuerola»⁶ i «Una fregada d'orelles á n'en Joan Prim».⁷ Aquestes darreres s'insereixen dins la reacció conservadora contra la Revolució de Setembre, una reacció de la qual van participar plenament Collell i Verdaguer. En un primer moment, segons sembla, els dos amics osonencs van celebrar la caiguda de la monarquia borbònica —«Ja ha caygut la Butiflera», deia significativament un romanç verdaguerià compost aleshores i que l'autor ben aviat es va penedir d'haver escrit—;⁸ tanmateix, l'evolució dels esdeveniments polítics els va afectar pregonament la consciència catòlica, els va marcar en part l'evolució posterior i va menar-los ràpidament cap a posicions conservadores i restauracionistes. Especialment colpidores van resultar-los «les estridents blasfèmies» que el diputat Suñer i Capdevila, en els debats del projecte de Constitució de 1869, havia pronunciat a les Corts de Madrid «contra la integèrrima virginitat de la Mare de Deu», a resultes de les quals Verdaguer va escriure la poesia «Qui com Déu?»⁹ i Collell una colla de versos de «desagravi»,¹⁰ dels quals no tinc notícia que s'hagin conservat.

5. Fulletó de l'*Eco de la Montaña*, núm. 564 (12-III-1868).

6. Figuerola havia defensat la legitimitat de Josep Bonaparte com a rei d'Espanya. La diatriba de Collell acaba amb aquests versos: «Fill bort deus ser de segur, / que ben clar ho mostra ta obra; / mes entén que a Espanya pobre, / per despreciarte a n'a tu, / encara orgull li sobra. / La patria res te demana, / calla, per Deu, Figuerola; / que a mes de ser un tarambana / no tens ja sanch espanyola / ni has mamat llet catalana.»

7. Aquestes peces foren publicades a *La Patria*, núm. 71 (25-XII-1869) i 85 (12-II-1870), respectivament.

8. Vegeu Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 100-101. Sobre el pensament de Collell i del seu grup, vegeu Isidre MOLAS. «Pròleg». Dins: Jaume COLLELL. *Escrips polítics*. Edició a cura de Joan Requesens. Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives: Eumo Editorial, 1997.

9. Aparegué a *La Patria*, núm. 29 (31-VII-1869). El poeta la recollí, amb molts canvis, a *Idil·lis i cants místics* (1879).

10. «Entre les flastomies que en lo parlament eructaren los qui volían democratisar l'Espanya, l'ultratge que vomitá en Sunyer y Capdevila contra la integèrrima virginitat de la Mare de Deu, remogué fondament la conciencia de la catòlica Espanya y per tot arreu se celebraren solemnes funcions de desagravi. En Cinto aleshores va compondre'l *Qui com Deu?* Y jo vaig haver d'esser el

D'aquesta mateixa etapa són dos opuscles en vers d'intenció didàctica i apologetica, on plana sovint la vena satírica i una certa ideologia carlina: *Nou Fra Anselm, llibre de bons consells compost per un estudiant de Teologia*, estampat per Ramon Anglada de Vic el 1870 —i reeditat, amb unes petites ampliacions, el 1871, el 1879 i el 1880— i *Altra peregrinació del Venturós Peregrí*, de 1871, sobre la Comuna de París, compost, segons diu en el pròleg, perquè de «les calamitats» causades per aquell esclat revolucionari «se'n pot treure profitosa ensenyança», per concloure que, al capdavant, tot plegat ha estat «la venjança / que el Jutge Etern pren de la França», un Estat d'on, com és sabut, per a Collell i el seu grup surten tots els mals del segle XIX.

En aquest any, d'altra banda, Collell orienta també la seva dedicació poètica cap als Jocs Florals i hi obté, com he dit abans, tres premis ordinaris amb tres de les que, al meu entendre, són de les millors composicions de la seva obra en vers, totes de tema patriòtic. La més antiga, «Á la gent del any vuyt» (englantina de 1869, amb la qual obre el recull *Floralia* i que qualificava de «la meva pubilla»), va aconseguir un èxit immediat, s'hi va posar música i fins i tot va obtenir els honors de la traducció al castellà, de la ploma del general Antoni Ros de Olano, publicada en una revista de Madrid.¹¹ Collell la definia com una «patriòti-

poeta dels desagravis. En totes les funcions que a Vich se celebraren, se repartiren fulles ab versos meus, y veyent que la cosa prenía molta volada y que venían d'altres parroquies y congregacions del Bisbat a demanármen, ne compoquí unes pels Lluisos y Filles de María que poguessen adoptar-se en totes les localitats hont se feyan les funcions de cristiana reparació y d'espanyola protesta.» (*Del meu fadrinatge*, p. 125-126).

11. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 115-119. Collell recorda així el ressò que va tenir el poema: «De la forrolla que feren aquells versos, molts son encara'ls qui se'n recorden. Puch dir que durant l'estiu del any 1869, tinguí que portar la vida de *rapsoda*, anantla a recitar en molts indrets de Catalunya» (p. 118). Val la pena de recordar que fer de «rapsoda» era una activitat que plaia enormement a Collell, i del seu declamar engolat i emfàtic —que despertava l'entusiasme del públic—, n'hi ha abundantíssims testimonis. Josep M. de Sagarra, en un article necrològic, en va fer aquesta deliciosa caracterització: «La seva veu, una veu gramofònica, va ésser inventada per a recitar versos d'aquells que arrosseguen una gran cua com una duquessa de mal geni. Mossèn Collell deia els versos fent-los passar primer per la campana sonora del seu nas; en el nas del poeta els versos trencaven el son i es deixaven caure a la trompeta de la boca amb una musicalitat de cascada tremolant. Mentrestant, el molí de vent dels braços acompanyava rítmicament el vers; el vestit del poeta semblava ales-

ca elegia de comiat als héroes de la Guerra de la Independència». El tema, relativament contemporani, era encara ben viu a nivell popular i, com ha remarcat Manuel Jorba, era present «en cançons de transmissió popular» i havia estat tractat «ocasionalment en la poesia culta».¹² Ara, però, la força mítica d'aquells esdeveniments bèl·lics reviscola en la poesia culta catalana. Verdaguer, per exemple, guanyava el 1866 un premi extraordinari als Jocs Florals amb «A l'hèroe montanyès En Josep Manso» i escrivia també, molt probablement a la dècada dels 70, el sonet «Catalunya a l'any vuit» (va restar inèdit fins que fou inclòs en el recull *Pàtria* el 1888). I no sols en la poesia s'actualitzava el mite: peces teatrals i narratives de Frederic Soler, Francesc Ubach i Vinyeta, Joaquim Riera i Bertran, Josep Feliu i Codina o Joan Pons i Massaveu s'hi afegeixen. I el mateix Collell, com és sabut, l'any següent, el 1870, estrenava a Vic el drama en tres actes i en vers *La gent de l'any vuit*.¹³

El poema del canonge vigatà, de tota manera, és una de les millors contribucions al tema. Escrit en quartets de versos alexandrins i amb gran aparat retòric, aconsegueix un notable to èpic i una gran força expressiva. «La gent de l'any vuit» de qui parla Collell és la catalana, «raça valenta, de saba montanyesa»:

Adeu, forta nissaga, per esser gran nascuda,
per mares alletada que duyan sanch de braus,
que un jorn potent t'alçares per dí' á l'Europa muda
que'ls fills de aquesta terra no saben ser esclaus.

I el territori que alliberen és «la santa Patria, les serres catalanes». Va ser la seva una «gesta que sembla de gegants»:

T'alçares, com s'axeca superba, magestuosa,
del fons de la vall la broma que dú la tempestat;
y retronant caygueres damunt l'host victoriosa
que á son trepitg tenia lo mon esporucat.

hores un gran vol de rata-pinyades líriques al voltant del capítell gòtic del cap.» (Josep M. de SAGARRA. *L'aperitiu*. Barcelona: Vergara, 1964, p. 231).

12. Manuel JORBA. «Jaume Collell i "La gent de l'any vuit"». Dins: *Anuari Verdaguer* 1988. Vic: Eumo Editorial, 1989, p. 127.

13. Sobre aquesta obra, que no va ser publicada fins al 1888, vegeu l'estudi de Manuel Jorba citat a la nota anterior.

Y com la pedregada que esquexa lo brancatge
y engruna les espigues y asseca tot l'herbam,
del gran estol de França ne feres tal carnatge
que l'àguila traydora llançá son darrer clam.

La seva epopeia sembla, però, que ja només és «història» perquè sobre els supervivents «la dalla ja s'arrana, / y l'àngel del sepulcre ses ales» ja hi estén. «Mes nó», diu el poeta, que «vostra petjada encara per tot arreu se troba», i caldria un cataclisme geològic perquè se n'esborrés el record:

Y abans lo Ter y'l Segre farán una girada
y un día de tempesta Puigmal s'enfonzará,
que'l mur vell no recorde la vostra gran creuada
y'l crit de ¡DEU Y PATRIA! s'afogue al mont y al pla.

No cal témer, doncs. I ho rebla de manera rotunda i contundent en el darrer quartet:

Jamay dexarém perdre de gloria l'alta herencia;
lo cor nos dirá sempre que som nets de gegants;
la barretina encara vol dir independència...¹⁴
¡Dormíu, cendres sagrades, que'us vetllan catalans!...

L'any següent, el 1870, amb «Montserrat», obtenia la flor natural. El poema, tanmateix, és més pròpiament una «englantina». Integrat per 28 quartets de versos alexandrins —la mateixa versificació que «Á la gent del any vuyt», amb el qual presenta, a més, diverses connexions temàtiques—, és, si no la primera, una de les primeres formalitzacions literàries de la seva devoció montserratina, l'abast de la qual és sobradament conegut. La composició és, sobretot, un cant a la terra, indescribiblement lligada a la llengua, la «santa llengua» («tot lo que veig m'es patria, m'es terra catalana / per tot m'entenén, tothom me diu germá»), i a la història:

14. A tall de curiositat, recordem que aquest penúltim vers va tenir una gran fortuna literària: surt citat, emblemàticament, en molts textos del darrer terç del segle XIX i és usat reiteradament en els lemes de les composicions presentades a tota mena de certàmens poètics.

Los plans y valls son fulles d'un llibre inmens de gloria
y son los monts piràmides alçades ab fets grans,
los rochs y soques velles son xifres de l'història
y'l mar guarda dels héroes esteles espurnants.

Des de la muntanya sacralitzada —«altar de Maria, de Deu palau salvatge»—, veu un «jay» que li contarà «l'història / de com quedà la França malmesa abaix al Bruch», prova recent que a un poble «no'l matan los dogals» mentre tingui una gota de sang i mantingui —noteu la insistència— «sa parla». I, també, i aquí el lligam és més explícit, si es manté el fonament religiós de la pàtria:

Escrit en cada plana jo hi veig, *Independencia*,
y ab sanch de bons patricis eix nom està marcat,
y sent que als fets escalfa la santa y gran creencia
que á tot catalá'l porta romeu á Montserrat.

Per això pot concloure que mentre sigui viva la devoció montserratina, la pàtria restarà protegida:

y sempre tindrem patria los fills de Catalunya
mentres al cel s'axequen los pichs del Montserrat.

Josep Junyent¹⁵ va remarcar les coincidències que presenta aquesta poesia collelliana amb certs procediments expressius que més endavant usarà Verdaguer, com és ara el que Riba denominava «l'enumeració panoràmica a grans masses» (posem per cas: «Jo veig l'Urgell, Segarra, lo camp de Tarragona; / la neu al lluny me mostra Monseny y'l Pirineu; / allà'ls ampurdanesos, aquí'ls de Barcelona»), que, certament, apareixen en altres llocs com ara en un poema montserratí verdaguerià posterior, «Don Jaume en Sant Jeroni», on el poeta de Folgueroles es complau igualment en la contemplació de Catalunya des del mirador de la «muntanya santa». A banda d'aquestes coincidències, o afinitats si es vol, «Montserrat» de Col·lell en presenta igualment amb una altra poesia de Verdaguer, amb l'oda «A Barcelona»:¹⁶

15. Josep JUNYENT. *Jaume Col·lell i Bancells: Les campanyes patriòtico-religioses (1878-1888)*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1990, p. 20.

16. La primera versió d'aquest poema verdaguerià, que no fou conegut fins a 1883, és de 1874. Vegeu Ramon PINYOL. «Notes sobre la gènesi de l'oda A Barcelona». Dins: *Anuari Verdaguer 1987*. Vic: Eumo Editorial, 1988, p. 35-45.

Com l'águila novella que ardida amunt s'enlayra
sa terra trova estreta la catalana gent,
allá en l'antiga Atenes de llor ha sentit flayre
y'l crit dels almogàvers fa tremolar l'Orient.

D'ací jo ovir les platjes d'hont tantes naus sortían
que altives ne donavan les *lleys del mar* al mon,
les vermellenques barres los vents les coneixían,
y de terra catalana mostrá'l Nou Mon Colon.

Aquest tipus de fraseologia, de tota manera, no és exclusiva de cap poeta. De fet, ja és present en Aribau i es troba constantment en tota la lírica patriòtica romàntica. A banda de la referència a Colom, que sí que sembla més nova en aquest moment, totes aquestes al·lusions al passat medieval català ja apareixien en el primer poema en català de Víctor Balaguer, «A la Verge de Montserrat», de 1857, un text que sí que diria que presenta molts paral·lelismes, formals i ideològics, amb el de Col·lell, dels quals vet aquí una petita mostra:

La montanya en que vísus també en son dia
Fou lo baluart del poble català;
Del sarrahí la ferma valentia
Jamay tas brenyas escalar gosá.
Y en temps ja més cercans, pochs anys fá apenas,
Cuant lo crit de la patria independent
Ensenyar al francés fiu las cadenas
Per' contestar al toch de somaten;
Los nostres s'amagaren en tas brenyas,
Lo pendó de la pátria enarbolat,
Y llavors foren, Montserrat, tas penyas
Lo temple de la santa llibertat.
Mont de la Vérgé, en tos recorts jo miro
Que unidas van la llibertat, la creu;
[...]
¡La llibertat! ¡la creu! símbols dels pobles¹⁷

17. VÍCTOR BALAGUER. *Poesías completas*. Madrid: Imprenta, Estereotipia y Galvanoplastia de Aribau y C^o, 1874, p. 166.

El 1871, Jaume Collell guanyava, per tercera vegada consecutiva, un dels premis ordinaris dels Jocs Florals, una englantina, amb «Lo Sometent». El poema, que ve a formar una mena de trilogia amb els dos anteriors, va ser calcat, diu l'autor, «en la forma mètrica, sobre'l patró de la famosa oda de Manzoni a la mort de Napoleó»,¹⁸ és a dir, «Il Cinque Maggio». Val a dir, però, que la dependència formal no és completa, atès que presenta algunes diferències. Torna aquí a lligar llengua i territori (la presència de l'element religiós, en canvi, és gairebé inapreciable), i, sense concretar-les, lloa les gestes dels sometents en la defensa de la pàtria, amb un cert gust per les escenes violentes i acarnissades:

De sanch tothom sedeja
y á dolls surt de ses venes...
que hi fa? Qui axís guerreja
jamay durà cadenes,
ni may farà ajupirlo
la petja d'un traydó'.

Aquestes tres poesies que acabem de veure representen l'expressió més acabada de la poesia patriòtica collelliana de joventut. A partir justament de 1871, i fins a 1880, la seva dedicació a l'activitat poètica disminueix molt. Sembla que la nova condició de sacerdot (1873) li va imposar una pausa i, especialment, una reorientació de les activitats literàries. De tota manera, a partir de 1880 —no sé si és casual que aquest any s'hagi celebrat el Mil·lenari de Montserrat i que, a més, hagi obtingut la dignitat de canonge— reprèn l'activitat poètica i torna a obrir la vena patriòtica, amb peces com «Jurament d'amor» (1880), expressiva declaració del seu vigatanisme, i la «Cançó del miquelet» (no és datada, però fou publicada el 1881 a *La Veu del Montserrat*). Val a dir, tanmateix, que en els 50 anys que li restaran de vida serà la temàtica patriòtica la que menys conrearà en vers. L'article periodístic se li mostrarà un instrument més dútil i més eficaç per a l'expressió dels seus sentiments i del seu ideari.

Amb tot i això, s'han de destacar entre aquesta escassa producció patriòtica de maduresa tres peces notables: «Sagramental», «Himne patriòtic per la restauració de Ripoll» i «Germanastres!». La primera,

18. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 170.

que cal considerar entre la mitja dotzena de les millors de Col·lell, va ser premiada amb un premi extraordinari en els polèmics Jocs Florals de 1888, en els quals ell mateix també va guanyar la flor natural amb «L'absoluta» i va nomenar reina de la festa la reina Maria Cristina. No es tracta ara de la defensa davant l'enemic exterior, sinó «de cridar agermanats: / Vía fora, vía fora, / per les patries llibertats». D'una banda, canta el triomf dels ideals de la Renaixença:

Parlant la llengua dels avis
nos hem entés desseguit,
si mel ha sigut pe'ls llavis
foch ha estat per l'esperit.
Hem sentit tots en les venes
com un bull de vi novell,
y hem oblidat fondes penes
cantant coses del temps vell.

D'una altra, però, és la constatació que la lluita no s'ha acabat encara: s'ha de defensar «el dret payral» i suportar que «l'enveja» consideri un «crim» el treball amb què s'augmenta la «riquesa» de la pàtria (és a dir, Catalunya), una riquesa que no empobreix pas «la nació» (o sia, Espanya). I com que «gemegá es propi de pobles / decadents ó casi morts»,

No captem lo dret de viure
dret que no's compra ni's ven;
poble que mereix ser lliure,
si no li donan, s'ho pren.

I a continuació, acabant el poema, exposa l'actitud que ha de tenir el catalanisme:

Front altiu y parla franca
y ab lo cor esperançat,
conquistarem lo que'ns manca
guardant be'l que'ns ha quedat.
¡Germans! nostre crit retrunya
ben alt, y á la llum del sol:
¡Visca lliure Catalunya
dintre'l reyalme espanyol!

«Sagramental» representa el pensament de Col·lell en relació a l'obra de la Renaixença en un moment clau del moviment, aquell en què comença a fer-se evident que per a determinats sectors el catalanisme ha de fer el pas del regionalisme al nacionalisme. De fet, Col·lell formula de manera més nítida les idees del poema en un text del mateix any 1888, el pròleg al volum *Pàtria* de Jacint Verdaguer, un recull que conté, per cert, una poesia de 1885, «Lo Farell» —escrita amb motiu del «Memorial de greuges»— que expressa gairebé els mateixos temes que «Sagramental» (la llibertat, cal guanyar-la, la defensa del dret consuetudinari, l'enveja espanyola del progrés català i l'interès, a pesar dels «greuges», de no trencar amb Espanya).

Cinc anys més tard, el 1893, amb l'«Himne patriòtic per la restauració de Ripoll», Col·lell rebla pràcticament tot el que deia a «Sagramental»:

Sobre l'ara de nou consagrada
y devant de la tomba comtal,
catalans, jurem tots la creuada
per salvar nostra casa payral.

I la salvació de què es tracta ara més concretament és la del «Dret qu'es vida del poble», un dret «sagrat» pel qual «si morir fos precís, morirem». La «fillada» de Catalunya «ja's desperta y somou» i anirà endavant perquè és d'una «terra ab sanch d'héroes regada» que mai «no pot ser esclava» i té una «llengua santa que d'independencia / n'es penyora que may no pot fallar». I acaba, amb la contundència habitual, relligant-t'ho tot:

Arborem lo penó de les Barres
Eix blasó que la mar coneix prou;
no volguem sé'ls remensas d'Espanya
no s'ha fet nostre cap pera'l jou...
Ab la fé que á Ripoll hem jurada
tindrem patria y tindrem llibertat
y será nostra empresa guiada
per l'Estel que dú al front Montserrat.

Col·lell reprèn el tema del difícil encaix de Catalunya dins l'Estat espanyol uns anys més tard amb «Germanastres!» (recollida dins el vo-

lum *Redall*, de 1915), versió poètica de l'article «Viva España» (així, amb el títol en castellà), que va publicar a la *Gazeta Vigatana* i que va costar-li el tancament governatiu de la publicació.¹⁹ «Aquesta composició —diu el canonge en una nota inicial— es d'advertir que fou dictada baix la impressió del desafur comés, *manu militari* [l'assalt a la redacció del *Cu-Cut*], lo dia 25 de Novembre de 1905 [...] proesa que motivá la anomenada Lley de jurisdiccions.» I la impressió devia ser forta perquè el poeta posa en joc tota la força temperamental per expressar-hi el seu desencís i la seva ràbia. Altra volta la «gelosia», l'«enveja» i l'«orgull» són els motors que provoquen cada any «nous agravis»: ofenses a «la Senyera catalana», explotació de la riquesa del país i «mofa y escarni» de la llengua «ab que les mares / forts y sans nos han criat». I així «nos tractan com les colonies / que han perdut per mars enllá»:

atíen a la murrialla
contra'ls ciutadans honrats
y amenaces nos han fetes
amb lo sabre del soldat,
com si la idea d'un poble
l'acer la pogués matar.
Y d'aixó'n diuen fer patria,
ferla forta, unida y gran
y la van fent tant petita
que no hi caben los germans.
Senyor, Senyor, perdonaulos
que no saben lo que fan!

19. Vegeu Joan ANGLADA I VILARDEBÓ. *El canonge Collell*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1983, p. 34. Anglada en reproduceix aquest fragment: «¿Quin cas es pot fer del crit de *Viva España* que surt de la boca de certs generals responsables en part dels grans desastres colonials i dels quals digué el comte de les Almenes que haurien de portar lligada al coll la faixa que porten cenyida a la cintura? *Viva España* criden els diaris de Madrid i responen els peters de províncies, i cap d'ells és capaç d'iniciar una campanya per a salvar de la fam a mitja Espanya que es mor, com deia l'altre dia Azorín, la pobre Andalusia abandonada dels governants i dels grans terratinents. Nosaltres prosseguirem la tasca tan gran com difícil de voler salvar el país amb el crit de visca Catalunya!»

Si m'he aturat especialment en la poesia patriòtica és perquè la considero la part més destacada de la lírica de Col·lell i la que té més interès per a la història de la literatura catalana. Però cal fer encara un breu repàs a la resta de la seva producció poètica, a partir dels tres reculls que l'autor va donar-ne.

El 1879 Jaume Col·lell participava en el Certamen de la Joventut Catòlica de Barcelona amb un conjunt de set poesies aplegades sota el títol de *Faules y Símils* i hi obtenia el premi d'una «ploma d'argent ab una abella d'or». Els textos van ser editats en el volum corresponent del concurs, però al cap de poc, el 1881, Col·lell en feia una reedició a Vic, a l'Estampa de Ramon Anglada, que va acrièixer amb set peces noves. L'obra va gaudir d'una certa popularitat i el canonge vigatà declarava que «un dels plaers més íntims» que havia tingut anant per Catalunya havia estat trobar-se «noys y noyes que sabíen recitar molt bé alguna d'aquestes *Faules y Símils*». L'obra es va reeditar el 1904 a Barcelona, per l'editor Gustau Gili, i encara es va estampar algunes vegades més després de la mort de Col·lell. També en aquesta ocasió el volum va augmentar: l'autor hi va incorporar tretze composicions noves i va quedar definitivament, doncs, amb vint-i-cinc poesies. El llibre, l'únic dels tres reculls col·lellians que té una unitat d'intenció i de gènere, s'inseïeix dins la tradició de la faula i l'apòleg, sense, de fet, aportar-hi cap novetat. No puc deixar de remarcar en aquest sentit que, rigorosament coetànies de les de Col·lell, són les *Faules* d'Apel·les Mestres, premiades als Jocs Florals de 1876, on, tot mantenint els arguments característics del gènere, la moralitat hi assoleix una nova dimensió per tal com es converteix en reflexió sobre el sentit de la literatura. Col·lell, és clar, no volia pas anar per aquesta via. Ell escriu «per ensenyansa de minyons y esbarjo de la gent madura» —com indica el títol de la segona edició— unes peces que es poden qualificar de «faules», segons diu en el pròleg, «tal com en les aules de Preceptiva literaria se defineix aqueixa mena de composicions». La seva finalitat és didàctica: «en aquell temps de la vellura, en la petita llibreria de les cases de pagés y del menestral vilatjà, al costat del *Fra Anselm* y de la *Regla de Vida*, solia haverhi [...] les *Faules de Isop* [...]. Ab les astucies del contrafet Isop, los parlaments dels deus de la antiga Grecia y les demás enginyoses invencions de aquell llibre, la nostra bona gent, grans y petits, hi aprenian llissons de prudencia y consells de ben viure, tot esclafinhi unes rialles que surtian per dalt de la xemeneya.» Però conrear el gènere també té una finalitat patriòtica: «Tots els pobles han tingut aqueix ram del apò-

lech en ses literatures, y no podía faltarhi en lo nostre venturós Renaxament. Per çó volguerem ferne una primera tirada [el 1880] [...] Ab exes formes literaries, en que pot jugarhi més l'element pintoresch del llenguatge y un cert sentit de la filosofia casulana tan propia del caràcter catalá, s'hi adocrinan los infants y també hi troban gust y profit la gent madura. Y que Deu ens conserve'l seny, que prou li convé á la nostra amada Catalunya.» Val a dir que *Faules y Simils* conté algunes peces interessants, com ara l'«Himne matinal», de ressonàncies franciscanes, o «L'Avar y son tresor», ambdues recollides també dins l'aplec *Floralia*.

Aquest volum, publicat el 1894, aplega 38 poemes i el discurs presidencial dels Jocs Florals de 1887. Collell declara en el pròleg —adreçat a Marià Aguiló— que li havia costat molt de prendre el determini de publicar el llibre i que, si finalment s'ha decidit a fer el recull, ha estat per la insistència d'Aguiló i d'altres amics, i per celebrar la seva «vinticinquena poética», és a dir, la seva primera englantina. I, encara, afirma que la seva decisió és més per fer-ne «un tribut al amich y una presentalla [...] en lo altar de la Patria» que no pas perquè doni gaire importància a la publicació dels llibres de versos, «que'l públich reb com qui sent ploure, admirant en llurs autors la virtut del apotecari de Olot, que preu per preu, se queda ell les medecines». La selecció, feta «molt serenament y á la bona de Deu», ha bandejat sobretot textos dels «primers anys de agosarament poétich» en què estava tocat per «totes les vibracions del idealisme» i que ho manifestava «ab una sensibilitat que ara'n dirían *decadent* y neurótica». El recull, que s'obre amb «A la gent de l'any vuit» i es clou amb l'«Himne patriòtic per la restauració de Ripoll», conté poesies de temàtica i gèneres força diversos. A banda de les peces patriòtiques, de nombre reduït i de la majoria de les quals ja hem parlat, s'hi destaquen les de caràcter religiós i moral, que van des de l'idil·li breu a l'estil dels de Verdaguer a *Idil·lis i cants místics*, com ara «L'ombra de Nazareth», els versos elegíacs per la mort d'un conegut —«En la mort de Marieta Estanyol»— i la cançó devota —«L'adeusiau del romeu»— a les que se centren en el pas del temps —«La meva promesa», «L'adeu al mon» i «Lo dallayre»—, passant per peces més ambicioses i més elaborades retòricament, com «Crit de l'ànima», una elegia del món esfondrat per la Revolució del 68 (premiada en el Certamen de la Joventut Catòlica de Barcelona el 1880), o el cant de gran intensitat moral «Desconhort». Un altre grup el constitueixen les poesies que segueixen l'estil i la temàtica de la poesia popular —com

«La fira», «Barcarola» o la balada «¡Espera!»— o la peça narrativa costumista «La Caponada». El volum conté també algunes composicions de to marcadament romàntic —les salvades en aquella tria a què al·ludia l'autor en el pròleg—, centrades en l'enyorament, ja sigui de la infantesa —«No tornarán» (1868)—, de l'adolescència —«Melancolia» (1871)— o de la terra nadiua, com «Anyorament» (datada a Tenerife el març de 1890). Finalment, hi ha encara diversos poemes de circumstàncies, entre els quals un notable «Á Balmes» (compost el 1875 per a l'homenatge anual de Vic al filòsof), «Arrevenue á mos amics mallorquins» (datat a Palma el 7 de març de 1887), una «Fulla d'álbum (Á Justí Pepratz)», «Á Colom» (amb motiu del centenari de 1892) o una «Endreça final del Álbum dels poetes catalans á Nostra Senyora de Montserrat» (de 1881).

Com ja consignava en el pròleg a *Floralia*, amb aquest recull no pretenia acomiadar-se de la poesia, per bé que el que realment li interessava aleshores eren la predicació, les campanyes periodístiques i la tasca d'historiador. De fet, Collell va continuar escrivint poesia i participant en certàmens literaris, però no va publicar cap més llibre de versos fins a 1915. *Redall* seria el tercer, i el darrer, dels seus aplecs, malgrat que en els 17 anys que encara li restaven de vida no abandonaria del tot l'activitat versificadora. El llibre va ser concebut per fer-ne obsequi als subscriptors de la *Gazeta de Vich*, publicació creada l'any anterior. El canonge vigatà explica en el pròleg que «se diu *redall* en tèrmens agrícols la segona dallada dels herbeys dels prats», i, semblantment, fa ara ell amb una colla de poesies disperses i inèdites escrites a partir de 1894. Aprofita per llançar-hi algunes invectives: a) contra els que ataquen i volen desmantellar la institució dels Jocs Florals, b) contra les tendències literàries estrangeres que «han engendrat una especie de confusió en los esperits», i c) contra «les extravagants invencions en la ortografia y fins en lo mes substancial de la gramática de la Llengua». Finalment acaba el pròleg amb una reivindicació de la pròpia literatura, la floralesca, que, diu, només ha tingut «una musa inspiradora»: l'amor «pur, noble y desinteressat» a la pàtria.

Calia, segurament, aquesta justificació, perquè les 19 poesies de *Redall* són absolutament jocfloralesques. Més encara, no assoleixen, amb alguna excepció, el nivell mitjà de qualitat de l'aplec anterior. La meitat de les composicions són de tema religiós, unes de caire devot (com ara «Sant Felip Neri» (1899), «La Reyna de la Costa» (1908) o «Tota Pulchra», record de les festes fetes a Vic amb motiu de la defini-

ció del dogma de la Immaculada), unes altres de caire més circumstancial (com la titulada «Versets Eucarístichs per recordatoris de Primera Comunió» o «Christus vincit», amb motiu del centenari constantinià de 1912). L'altra meitat de les peces del recull són de tipus patriòtic, ja siguin de fets d'actualitat —«Germanastres!», de què ja hem parlat, i «Palimpsest» (1900), on vindica la llengua catalana—, ja siguin recreacions historicistes —«Los almugávvers al Parthenon» (1897)— i de tipus costumista —«La cançó de la destrai» (1909), dedicada a la festa de l'arbre, «Scherzo», flor natural de 1894, o «L'últim Perantón» (1898), que obre significativament el llibre, on relata la mort d'un vell intèrpret de fagot a casa seva mentre tocava l'instrument, ja que, desplaçat per un harmòniun nou, no ha pogut fer-ho a la missa de la festa major, poesia que en versió castellana de Teodor Llorente figura com a apèndix en el recull.

Per acabar ja, tornem al començament, a aquella afirmació de Jaume Collell en què deia que per a ell «versejar» havia estat cosa secundària, però això no significa pas que fos necessàriament marginal. L'activitat poètica del canonge vigatà, lligada sempre i sense fissures als cànons més característics de la poesia floualesca i encaixada sense sortir-ne dintre de les paral·leles de la religió i la pàtria, va ser, com ha dit Manuel Jorba,²⁰ redundant respecte de la seva obra de polemista i de propagandista de la Renaixença. També, certament, és limitada quant a temes i formes. A més, sol caure pel cantó del moralisme, cosa que li resta força lírica i eficàcia. I, no cal dir-ho, no resisteix la comparació qualitativa amb la del seu amic Verdaguer.²¹ Però en canvi, sí que aguanta, i prou bé, en relació amb molts dels seus companys floualescos, de producció més extensa, per la força de convicció de les seves composicions patriòtiques i, també, pel valor de la llengua, més rica, més viva i menys llibresca. I era justament la llengua allò que Collell volia contribuir a salvar. Que vagi obtenir millors resultats amb l'oratória i l'article periodístic em sembla que demostra que hi estava més ben dotat i que no es va equivocar en preferir-los com a vehicles d'expressió.

20. Martí de RIQUER; Antoni COMAS; Joaquim MOLAS (dir.). *Història de la literatura catalana*. Vol. 7. Barcelona: Ariel, 1986, p. 685.

21. Sobre les relacions entre Verdaguer i Collell, vegeu Joan REQUESENS PIQUÉ. *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*. Barcelona: Barcino, 1996.